

Κεφ. ε' "Οτι τῷ τοῦ Διὸς ὀνόματι Πλάτων τὸν πρῶτον θεὸν ἐνόει
τε καὶ ἐτίμα.

5,1

Ὁ μέντοι κατήγορος προῶν περαιτέρω Πλάτωνά φησι μὴ λατρεύειν
τῷ πρωτίστῳ τῶν ὄντων θεῷ, περὶ οὗ τοσαῦτα διδάσκει. »ἐπεὶ γάρ, φησὶν,
ἢ λατρεία ἐν τῷ ζωοθυτεῖν μάλιστα συνίσταται, ὁ δὲ Πλάτων οὐδαμῆ τῶν 5
ἑαυτοῦ λόγων εὐρίσκειται ἐπιτάττων τῇ πρωτίστῃ ἀρχῇ ζωοθυσίαις τὰς
τιμὰς ἀπονέμειν, ἀλλὰ τοῖς ἄλλοις μόνον θεοῖς τοῖς μετὰ τὸν πρῶτον, φα-
νερόν ὡς οὐ λατρεύει τῷ πρωτίστῳ αὐτοῦ θεῷ καὶ τῇ πρώτῃ ἀρχῇ.« ἐν
ᾧ δὴ καὶ ἔστι κατανοῆσαι τὸ ἀβέβαιον καὶ ἄστατον τουτουῖ τοῦ ἀνθρώπου.
πρὸ ὀλίγου γὰρ μεμφόμενος Πλάτωνα ὡς πᾶσι θεοῖς ζωοθυτεῖν ἐπιτάττοντα, 10
νῦν αὐτοῦ κατηγορεῖ ὡς τὸν πρῶτον θεὸν μὴ τιμῶντος θυσίαις οὐδ' οἶδεν,
ὡς εἰκον, ὡς εἰ καὶ μὴ τῷ ὀνόματι, εἴρηκε ζωοθυτέον εἶναι τῷ πρώτῳ
θεῷ, ᾧ ὄνομα τὸ ἐν, τὸ αὐταγαθόν. ἀήθη γὰρ ἦν τὰ τοιαῦτα τῶν ὀνο-
μάτων τοῖς πολλοῖς τότε, οἷς τοὺς νόμους ἐτίθετο. ἐν μέντοι τῷ ὀγδόῳ
τῶν Νόμων δώδεκα ἑορτὰς καὶ δώδεκα τελετὰς τοῖς δώδεκα τάττει θεοῖς, 15
ἧν πρῶτον εἶναι τὸν Δία οὐδεὶς ἀμφιβάλλει, τὸν αὐτὸν τε εἶναι τὸν κοινῇ
λεγόμενον Δία, φιλοσόφοις δ' ἐν ταῖς οἰκείαις αὐτῶν σχολαῖς ἐν καὶ ἀρχὴν
καὶ ἀγαθὸν ὀνομαζόμενον. τῷ οὖν πᾶσιν ἐγνωσμένῳ τοῦ Διὸς ὀνόματι
περὶ τοῦ πρώτου ἐκείνου καὶ ἐνὸς εἴτε αὐτοενὸς τὸν λόγον ποιεῖται. τὸν
γὰρ Δία οἱ ἀρχαιότεροι ὑπατον, μέγιστον πατέρα θεῶν τε καὶ ἀνδρῶν εἶναι 20
τῷ πλήθει παρέδωσαν καὶ ταῖς μεγίσταις τιμαῖς τιμᾶν ἐπιτάττουσιν. οὐ
γὰρ τοῖς πολλοῖς γε νομοθετοῦντα παρελθεῖν ὅλως ἐχρῆν τὸ κοινὸν τοῦτο
καὶ πᾶσιν ἐγνωσμένον ὄνομα. ῥᾶστα γὰρ ἂν δι' ὀνομασίας ἀήθη τοῦ ἐνὸς
ἢ καὶ πρώτου ἔδοξε καὶ αὐτὸς καινὰ εἰσάγειν δαιμόνια. ταῦτ' ἄρα οὐκ
αὐτὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ ὀμιλητῆς αὐτοῦ Ἀριστοτέλης ἐφυλάξαντο, μὴ 25

V 89

τοιοῦτόν τι ἐν τοῖς πολιτικοῖς αὐτῶν λόγοις καὶ νομοθετήμασιν εἴποιεν,
ἀλλ' ὡς ἀσφαλέστατα περὶ αὐτῶν διαλέξαιτο, τὴν ἑαυτῶν ἀληθῆ γνώμην
ἀποκρυφάμενοι τοὺς πολλούς. ἐμφαντικώτερον οὖν ὁ Πλάτων ἐν τοῖς πρὸς
δῆμον αὐτοῦ λόγοις τὸ πρῶτον ἐκεῖνο καὶ ἐν καὶ πᾶσιν ἄρρητον διακαλεῖ
ὀνόματι γνωστῷ παρὰ τοῖς ἄλλοις καὶ ἅμα οὐδὲν ἀπεικὸς ἔχοντι, εἰ μὴ 30
καὶ μάλα συμβαίνοντι τῇ πρωτίστῃ ἐκείνῃ ἀρχῇ, εἰ γὰρ τὸ Διὸς καὶ Ζηνὸς
ὄνομα, ὡς αὐτὸς φησὶν ἐν Κρατύλῳ Πλάτων, τὸ δι' ὃν ζῆ πάντα τὰ ζῶντά
τε καὶ ὅλως ὄντα σημαίνει. οὐ οὐδὲν ὅλως οἰκειότερον, οὐδὲν ἀρμοδιώτερον
τῷ πρωτίστῳ θεῷ ἔστιν εὐρεῖν, εἰ γὰρ καὶ κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάν-
νην, »ὃ γέγονεν, ἐν αὐτῷ ζωῇ ἦν, καὶ ἡ ζωῇ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων,« 35
ἧς ἄνευ τῶν ὄντων οὐδὲν δύναται ζῆν.

2

Οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ τοὺς ἄλλους θεοὺς, οἷς ἐν ταῖς διαλέξεσιν ἐκάλει
Πλάτων ὀνόμασιν, τούτοις παρέδωκε καὶ τῷ ὄχλῳ τιμᾶν, ἀλλ' ὡς ὁ δῆμος
ἐκάλει, οὕτω καὶ αὐτὸς ὀνομάζει, δηλονότι Ἀθηναῖον, Ἑρμῆν, Κρόνον, Πο-
σειδῶνα, Ἥραν, Ἥφαιστον, Ἀπόλλωνα καὶ τοὺς λοιποὺς τὸν αὐτὸν τρόπον, 40
καίτοι οἱ φιλοσοφοῦντες αὐτοὶ ἐκ τῆς τῶν εἴτε φυσικῶν εἴτε ὑπερφυσικῶν
πραγμάτων σημασίας ἡρμήνευον ταῦτα. ὥσπερ οὖν τῷ ὀνόματι τοῦ Διὸς

Cap. V. Quod Plato sub nomine Iovis unum et primum deum coluit.

Sed adversarius longius a furore progrediens Platonem primum, de 5, 1
 quo docuerat, deum coluisse omnino negat. »Cum enim, inquit, cultus
 latriae in sacrificio maxime consistat, Plato vero nusquam inveniatur iussisse
 5 primo principio sacrificandum esse nisi ceteris diis citra primum, constat
 eum non colere primum deum.« Quo etiam in loco hominis inconstantia
 patet. Cum enim paulo ante Platonem dixerit omnibus diis sacrificandum
 censuisse, mox primum deum neglectum ab eodem esse criminatur et
 ipsum dicit non eum coluisse deum, quem primum, quem summum, quem
 10 ineffabilem praedicaverat. Respondeo: Etsi non sub hoc nomine primi
 aut unius coli primum deum a Platone scriptum est, quoniam vulgus, cui
 leges ferebat, non eiusmodi nomina sibi cognita familiariaque haberet, tamen,
 cum in libro octavo de Legibus dies festos duodecim et caerimonias con-
 stituat diis numero duodecim, quorum primus Iuppiter est, nemini dubium
 15 esse debet, quin idem Iuppiter in praeceptis publicis sit, quod in privatis
 philosophiae disputationibus unum et primum esse bonum ab eodem dice-
 batur. Egit itaque nomine Iovis cognito omnibus de primo illo et uno.
 Iovem enim optimum maximum et patrem deorum omnium veteres illi
 et appellarunt vulgo et imprimis observandum instituerunt. Nec omittere
 20 nomen hoc debuit, qui vulgo de diis colendis praeciperet. Facile enim per
 nominis primi aut unius insolentiam incideret in suspicionem vulgi, quasi
 deum alium praeter paternos quendam afferret et novam religionem con-
 deret, quod et ipse Plato et eius discipulus Aristoteles in suis civilibus
 institutis semper cavit et suam opinionem, quoad tutius posset, operuit.
 25 Appellat, inquam, Plato, in usu civili sermoneque publico primum illud
 aut unum et ineffabile implicite sub nomine Iovis, quod si Graece dicis,
 ut ille locutus est, id significatur, quod vitam in se contineat et ceteris
 omnibus praestet. Quo nomine nihil aptius deo summo et optimo attribui
 potest, quando nos quoque vitam esse in deo dicimus et, quicquid creatum
 30 est, vitam in illo fuisse et vivere nihil posse sine dei semper viventis
 vivificatione.

Nec vero ceteros deos iisdem nominibus observandos tradit, qui- 2
 bus consueverat de eorum natura disputare, sed ut vulgus appellare solebat,
 ita nominat, hoc est Minervam, Mercurium, Saturnum, Neptunum, Iuno-
 35 nem, Vulcanum, Apollinem et reliquos ad hunc modum, licet veteres illi
 doctores haec ratione rerum vel divinarum vel naturalium interpretarentur.
 Atque ut Iovis nomine rationem unius aut primi intellegebat, sic Miner-

8 cf. Georg. Trap. Comparationes II. 2. | 15 cf. Plat. Legg. VIII. 828 b. | 33 cf. Plat. Crat. 396 b. | 35 Ioh. 1, 3 sq.

τὸ ἐν ἧ τὸ πρῶτον ἐνόει, οὕτως Ἀθηναῖν μὲν πρὸς σοφίαν καὶ φρόνησιν, Ἑρμῆν δὲ πρὸς τὸν λόγον, Κρόνον δὲ πρὸς τὸν χρόνον, Ποσειδῶνα δὲ πρὸς τὸ εἶδος, Ἥραν δὲ πρὸς τὴν ὕλην, Ἀφροδίτην δὲ πρὸς γένεσιν τε καὶ φύσιν, Ἀπόλλωνα δὲ πρὸς τὸν ἥλιον, Πᾶνα δὲ πρὸς τὸν τοῦ παντὸς λόγον τε καὶ διάταξιν ἔλεγεν ἀναφέρων. ἠνίκα μέντοι τῷ πλήθει αὐτοῦ παρεδίδου τιμᾶν τε καὶ σέβεσθαι, οὐ σοφίαν, οὐκ εἶδος, οὐ φύσιν, οὐχ ὕλην καὶ τὰ λοιπὰ ἔφασκε δεῖν τιμᾶν τε καὶ λατρεύειν, ἀλλ' Ἀθηναῖν, Κρόνον, Ποσειδῶνα, Ἥραν καὶ τὰ λοιπὰ κατὰ τὸ κοινὸν ἔθος καλούμενα. ἄλλως γὰρ ἂν παραβάσεως τῶν περὶ τὴν θρησκείαν ἐνεκαλεῖτο καὶ θανάτου ἂν ἐτιμᾶτο. παρὰ δὲ ταῦτα ἦν ἂν τῷ ὄντι ἀνόητος, εἴ γε δῆμῳ νόμους τιθέ- 10
 V 89^r μενος καὶ τινὰς περὶ τοῦ θεοῦ παραδιδούσας δόξας τρόπων χρηστῶν καὶ ἡθῶν γεννητικὰς καὶ φυλακτικὰς μὴ τοῖς τοιοῦτοις ὀνόμασιν ἐχρήτο, ἅπερ τὸ πλήθος τιμᾶ, ἀλλ' οἷς μᾶλλον ἂν ὑπαχθεῖν πρὸς καταφρόνησιν τὴν τοῦ θεοῦ. τίς γάρ, εἰπέ μοι, Πλούτωνα, Περσεφόνην, Δήμητρα ἂν σέβοιτο μὴ τοῖς αὐτοῖς ὀνόμασι τὰς ἐκείνων τελούμενος τελετάς, ἀλλὰ γῆς καὶ σίτου 15 καὶ τῶν ἄλλων καρπῶν; ποῖον δὲ τῶν Ἀττικῶν ἐκείνων γυναικῶν τὴν τῆς Περσεφόνης ἀρπαγὴν ἐθρήνησεν ἂν ἢ ἔσκοψε στήθη ἢ παρειὰς ἤμιυξεν, εἰ τὴν τῆς Περσεφόνης ὑπὸ Πλούτωνος ἀρπαγὴν οὐδὲν ἄλλο σημαίνειν ἤκουεν ἢ κόκκον σίτου εἰς γῆν πεσόντα καὶ ἀποκρυβέντα, χρόνῳ ὕστερον σὺν πόνῳ ὑπὸ γεωργοῦ ἀναλαμβάνόμενον πολλαπλάσιον; ἀπόκρυφα τοῖς τότε 20 σοφοῖς ταῦτα ὑπῆρχεν καὶ τοῖς πολλοῖς ἄγνωστα. εἰ οὖν οὐκ ἄλλοις ὀνόμασιν ἢ τοῖς τῷ δῆμῳ γνωρίμοις τοὺς θεοὺς ἐκείνους ἔδει αὐτὸν ὀνομάσαι, καὶ εἰ καὶ ἄλλως ἢ ὡς ὁ δῆμος περὶ αὐτῶν ἔδει φρονεῖν, ὥσπερ οὖν καὶ ἐφρόνει, διὰ τί μὴ καὶ τῷ τοῦ Διὸς ὀνόματι τὸ πρῶτον ἐκεῖνο καὶ ἐν καὶ τὴν ἄρρητον πάντων αἰτίαν σέβεσθαι τῷ δῆμῳ ἐχρῆν παραδοῦναι, ὅπερ αὐτὸς ἄλλως 25 ἢ ὡς ὁ πολὺς ἐκάλει λαός;

3 Παρέδωκε μὲν οὖν τὴν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀληθοῦς λατρείαν ὀνόματι τῷ δῆμῳ πρόποντι. αὐτὸς δὲ οὐ ναῶν, οὐ γραφῆν, οὐκ ἀγάλματι, οὐ μόνου καὶ κριῶν καὶ ταύρων αἵματι τε καὶ κνίσσαις, ἀλλ' ἵνα τοῖς αὐτοῦ χρήσωμαι λόγοις, φρονῶν περὶ αὐτοῦ τὰ ἀριστά τε καὶ ὀρθότατα ἐτίμα τε καὶ 80 «ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ» τὸ τῆς θείας γραφῆς ἐκεῖνος ἐσέβετο. ταυτό τε τοῦτο πεποίηκεν, ὃ τριακοσίοις σχεδὸν ἑνιαυτοῖς μετὰ ταῦτα Μάρκον Βάρωνα, πολίτην Ῥωμαίων ἄνδρα σοφώτατον, πεφρονηκέναι παρὰ τῷ θειοτάτῳ Αὐγουστίνῳ ἱστορούμενον ἀνεγνώκαμεν, τότε δηλονότι τὸν Δία τιμᾶσθαι ἀξίως, ὅταν τις τὸν ἐπὶ πᾶσι θεὸν ἄνευ εἰκόνης θεραπεύει. »ἐκεῖνοι, γάρ 85 φησι, τὸν Δία τιμῶσιν,« οἱ τὸν ἕνα θεὸν μόνον ἄνευ εἰκόνης θεραπεύουσιν, ἐτέρῳ καλούμενον ὀνόματι.» ταῦτ' ἄρα καὶ Νουμᾶς Πομπίλιος ὁ τὸν τῶν
 V 90 θεῶν θεραπείαν Ῥωμαῖοις ἐπιμελέστερον παραδεδωκώς, ἧ φησι περὶ αὐτοῦ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασεύς, τεμένη μὲν καὶ ναοὺς ἰδρύσατο. βρέτας δὲ ἦν ἐν αὐτοῖς οὐδέν. ἔοικε δ' ὁ ἀνὴρ τὴν Πυθαγόρου φιλοσοφίαν ἐπαινῶν καὶ 40 ὅλως τῶν ἐκείνου δογμάτων γινόμενος, ἀνείδεον μὲν τὸ θεῖον καὶ μορφῆς εἰς ἅπαν ὑπολαμβάνειν ἡμοιορηκός, θυσίαις δὲ χαίρειν αὐτὸ ταῖς νοηταῖς, οὐχὶ ταῖς ἐνύλοις διίσχυρίζεσθαι. τὸ δ' αὐτὸ τούτοις βούλεσθαι καὶ τὸ

vam ad sapientiam, Mercurium ad rationem, Saturnum ad aeternitatem, Neptunum ad formam, Iunonem ad materiam, Venerem ad naturam, Apollinem ad solem, Pana ad universi mundi rationem referebat. Attamen cum de eorum observantia apud populum ageret, non sapientiam aut
 5 rationem aut aeternitatem aut formam aut materiam aut naturam colito dicebat, sed Minervam, Mercurium, Saturnum, Neptunum, Iunonem et reliqua ex usu vulgari. Nam nisi ita nuncuparet, facile novae religionis argueretur, quod Athenienses *κατὸν Σαυρόνιον* dicebant, et capite puniretur. Stultus praeterea esset, qui, cum leges populo ferret et religionem probaret,
 10 quae morum bonorum custos est, non his uteretur nominibus, quae multitudini veneranda essent, sed quibus animos hominum ad contemnendam religionem induceret. Quis, quaeso, Plutonium, Proserpinam, Cererem observaret, si non his nominibus sacra eorum acciperet, sed terrae frugumque ratione moneretur? Scilicet mulierculae illae Atticae raptum Proser-
 15 pinae lugerent, pectora tunderent, genas raderent, si Proserpinam rapti a Plutone non aliud esse audivissent, nisi granum frumenti excipi in terra idemque occatum repeti ab agricola cum labore? Arcana haec apud sapientes illius aetatis erant nec vulgo aperienda. Quodsi haec non alio modo dicere debuit, quam vulgo nominarentur, quamquam, ut fecit, integrius quam
 20 vulgus intellegere debuit, cur non sub Iovis etiam nomine primum aut unum illud et causam omnium ineffabilem coli debuit admonere, quam ipse aliter appellaret quam populus?

Tradidit certe ille multitudini profanae et imperitae primum deum colendum, ut eam ipsam audire decebat et colere. Ipse autem non templo,
 25 non signo, non immolato vitulo, sed, ut verbis ipsius optime utar, sentiendo ea, quae optima rectaque haberentur, hoc est »veritate et spiritu« idem coluit. Idemque egit sibi, quod tricentesimo fere anno post a M. Varrone, civi Romano, viro doctissimo, scriptum apud divum Augustinum legimus, ut, cum deum sine simulacro coleret, Iovem coleret. »Illi, inquit,
 80 Iovem colunt,« »qui unum deum solum sine simulacro colunt, sed alio nomine nuncupatum.« Unde nimirum est, quod Numa quoque Pompilius, qui primus apud Romanos deorum cultum condidit, a Dionysio Halicarnasensi traditur templa condidisse, sed nullum in iis signum censuisse constituendum. »Cum enim, inquit, Pythagorae doctrinam probaret et
 85 omni ex parte illius opinionem philosophi sequeretur, idcirco deum specie, formave omnino vacare arbitrabatur. Sacrificiis vero non ex materia concretis, sed intellectu capiendis gaudere deum asseverabat.« In hanc sen-

81 Ioh. 4, 23 | 85 Aug. De Civ. Dei IV. 9. | 89 ct. Dionys. Halic. Antiq. Rom. II. 63.

Πορφυρίου ἐν δευτέρῳ τῶν περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων. »θύσωμεν τοίνυν, φησίν, καὶ ἡμεῖς· ἀλλὰ θύσωμεν, ὡς προσήκει, διαφόρους τὰς θυσίας,« »θεῶ μὲν τῷ ἐπὶ πᾶσιν, ὡς τις ἀνὴρ σοφὸς ἔφη, μηδὲν τῶν αἰσθητῶν μήτε θυμιῶν-
 τες μήτ' ἐπονομάζοντες· οὐδὲν γὰρ ἔστιν ἔνυλον, ὃ μὴ τῷ αὐτῷ εὐθύς
 ἔστιν ἀκάθαρτον.« ταῦτό δὲ τοῦτο ἐν τῷ αὐτῷ ἐπιβεβαιούμενος ὁ αὐτὸς 5
 ἐπάγει· »οὐ θεοῖς, ἀλλὰ δαίμοσι τὰς θυσίας τὰς διὰ τῶν αἱμάτων
 προσῆγον οἱ τὰς ἐν τῷ παντὶ δυνάμεις καταμαθόντες.« καὶ ἀλλαχοῦ δὲ
 ὁ αὐτὸς φησιν τὰς διὰ τῶν αἱμάτων θυσίας στυγητὰς τοῖς θεοῖς εἶναι.
 »τὸ γὰρ ἀρχαῖον, φησίν, οὐχ οὕτω τὴν ὁσίαν ταῦτα βραβεῦσαι, ἀλλ' ἐκ τῶν
 καρπῶν ἕκαστον τῶν θεῶν τιμᾶν.« καὶ αὐθις ἠδεσθαι φησι θεοῦς οὐ ταῖς 10
 δι' αἱμάτων θυσίαις ὡς νεωτάταις καὶ οὐκ εὐχάριστον ἐχούσαις τὴν ἀφορμὴν,
 ἀνθεσι δὲ καὶ πόαις καὶ τοῖς ἐξ ὠρῶν. θεοφιλεῖς γὰρ αἱ τοιαῦται τῶν
 θυσιῶν. τοῦτο »δ' ἔστι θεωρῆσαι, φησί, κάκ τοῦ περὶ Δῆλον ἔτι νῦν σωζο-
 μένου βωμοῦ.« »οὐδενὸς γὰρ προσαγομένου πρὸς αὐτὸν οὐδὲ θυομένου ἐπ'
 αὐτοῦ ζώου εὐσεβῶν κέκληται βωμός.« καὶ ἐν Ἐπιδαύρῳ δὲ φησι προσ- 15
 γεγράφθαι·

»ἀγνὸν χρῆ ναοῖο θυώδεος ἐντὸς ἰόντα
 ἔμμεναι.«

- 4 * Ἄδη πάντα διαρρήδην δείκνυσι τὴν περὶ τούτων τοῦ Πλάτωνος δόξαν,
 εἴτε τὴν τοῦ πλήθους καὶ πολιτικὴν τῶν θεῶν θεραπείαν εἴτε τὴν ἀληθινῆ 20
 καὶ τῷ ὄντι φιλοσοφία τε καὶ φιλοσόφοις πρέπουσαν γνώμην περὶ τῶν
 V90^v τοιούτων μαθεῖν ἐθελήσειας. συμφανὲς δ' ἐκ τῶν εἰρημένων οὐδενὶ λόγῳ
 χρησάμενον κατήγορον ἀπεριμερίμνως ταυτὶ πρὸς Πλάτωνα ἀπορριψαί. ἀλλ'
 ὡς μὲν ὀρθότατά τε καὶ ἄριστα Πλάτων περὶ τοῦ πρωτίστου τῶν ὄντων
 ἐφρόνησεν, ἱκανῶς ἐν τῷ πρὸ τούτου βιβλίων νομίζομεν διεληλυθέναι. τὸ 25
 δὲ τῶν ἄλλων θεῶν πλήθος καὶ τὴν διαφορὰν, ἣν τῷ κοινῷ ἔθει ὑπ' αὐτοῦ
 τε καὶ Ἀριστοτέλους πρὸς πολιτικὴν τοῦ πλήθους συμβίωσιν τε καὶ σύνοδον
 ἔφαμεν παραδεδοσθαι, ὡς ἄκων τε καὶ ἀναγκαζόμενος Πλάτων ἔθετο, ἔχοι
 ἂν τις κατανοῆσαι ἐξ αὐτῆς τῆς περὶ τούτων βραχυλογίας αὐτοῦ, ἥ ἐν τῷ
 ὀγδόῳ τῶν Νόμων περὶ τῶν θυσιῶν ποιούμενος λόγον ἐχρήσατο. ὁ γὰρ 80
 πάντα τὰ ἄλλα πλείστοις τε καὶ μακροῖς λόγοις ἐπεξεργασμένος ἕνα τοῦ-
 τον τὸν περὶ θυσιῶν τε καὶ ἑορτῶν τοῖς θεοῖς λόγον οὕτω βραχύτατα καὶ
 ἄκροις, ὃ λέγεται, δακτύλοις ἀψάμενος ἀπειργάσατο, ὡς διαρρήδην ἀναγκα-
 ζόμενος φαίνεσθαι τῇ τοῦ πλήθους ἀκολουθεῖν δόξῃ καὶ οἷον ἐπὶ τοῖς λόγοις
 αἰσχύνεσθαι. οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἐν ὅλοις δέκα στίχοις ὁ πᾶς αὐτῷ συμπλη- 85
 ροῦται λόγος. καὶ ἐν τῇ Ἐπινομίδι δὲ τῷ πατρίῳ φησὶ περὶ τῶν θυσιῶν
 ἔθει κατακολουθητέον, ὡς οὐκ αὐτὸς ὢν ὁ ἐκὼν ταῦτα νομοθετῶν δηλαδὴ.
 οὕτως ἡμεῖς τᾶληθῆ περὶ Πλάτωνος ἀπολογούμενοι καὶ Ἀριστοτέλην αὐτὸν
 ἀπολύομεν αἰτίας, ὃν ὁ ἐναντίος τοῦ Πλάτωνος προτιθεὶς οὕτως ἐκεῖνον
 λοιδορεῖ, ὡς καὶ Ἀριστοτέλην καταισχύνειν δοκεῖν.

tentiam illud quoque a Porphyrio scriptum est in libro secundo de ab-
 stinencia animatorum. »Sacrificemus, inquit, ergo nos etiam, sed ut con-
 venit, deo quidem summo et primo, ut quidam vir doctus censuit, nihil
 vel immolando vel sufficiendo vel nominando. Nulla res enim materialis
 5 non illico impura sit excreto illi immaterialique numini.« Quod in eodem
 quoque repetit et plane confirmat idem auctor, ubi »sacrificia facta ex san-
 guine non diis, sed geniis reddi censuisse eos, qui potestates universi
 percepèrant.« Scribit et alio loco idem auctor, sanguinem diis non placere
 ullo pacto, declarans haec dicens: »Quamquam veteres non ita agendum
 10 censuerant, sed frugibus numina coli voluerunt,« in quibus natura omnis-
 que sensus integer delectaretur. Huiusce rei argumentum vel ex more
 arae Deliacae adducere licet. »Nullum enim animal illic immolatur, atque
 ob eam rem ara pia est nuncupata.« In templo quoque Epidaurico ita
 inscriptum esse refert:

15 »Custus sit, templi quisquis pia limina adibit.

Est castus, quisquis religiosa sapit.«

Quae omnia satis dilucide explicare videntur, qualisnam de his Pla-
 tonis opinio fuerit sive de vulgari et civili deorum cultu sive de vera et
 certa philosophiae atque philosophantium sententia quaerere volueris. Ex
 20 quo loco intellegi potest adversarium nulla ductum ratione haec in Platonem
 effudisse. Quam enim recte Plato de unitate divina et principio primo
 senserit, satis volumine secundo exposuisse me arbitror. Numerus vero
 deorum et varia numina, quae ex more vulgari tum ab eo tum ab Ari-
 stotele ad usum civilem afferuntur, vulgo erant necessario concedenda.
 25 Quod quam invitus fecerit Plato, licet intellegere ex ipsa eius brevitate
 sermonis, qua in libro octavo de Legibus, cum de sacrificiis ageret, usus
 est. Qui enim cetera omnia copiosissime explicavit, hunc unum locum
 tam paucis verbis perstrinxit, ut coactus sequi vulgi opinionem plane vi-
 deretur. In Epinomide etiam parendum esse legi paternae ad usum sacri-
 80 ficandi ait solum, quasi non ipse sit, qui sponte haec statuatur. Ita nos cum
 vera pro Platone respondeamus, Aristotelem etiam defendimus, quem ad-
 versarius cum Platoni praefere studeat, ita detrahit illi, ut vituperare hunc
 plane videatur.

θ τὴν δόξαν ταῦτα βραβεῦσαι V] τῆς δόξης ταῦτα βραβευσάσης edit. | 10 θεῶν]
 θεῶν V | τιμῶν V] τιμῶντες edit. | 14 πρὸς αὐτὸν V item conl. Nauck παρ' αὐτοῖς
 codd. Porphyrii | 17 ναοῦ] νηοῦ V item Clem. Alex.

1 Porphyr. De abstinentia II. 34. | 6. Porphyr. l. c. II. 58. | 9 Porphyr. l. c. II.
 27. | 18 Porphyr, l. c. II. 28. | 17 Porphyr. l. c. II. 19. Clem. Alex. Strom. V. 1, 13. |
 80 cf. Plat. Legg. VIII. 828 a. | 87 cf. Plat. Epin. 985 d.

Κεφ. ζ' "Οτι τῷ τὸν Πλάτωνα τοὺς ὑπερκειμένους καὶ ὑφειμένους θεραπεύειν θεοὺς οὐχ ἔπεται διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ὄφεις αὐτὸν θεραπεύειν.

- 6,1** Ἄλλ' ἴδωμεν, τί μετὰ ταῦτα ἐπάγει. ἔπει, φησίν, ὁ Πλάτων καὶ ὑπερκειμένους καὶ ὑφειμένους θεραπεύει θεοὺς, ἐπόμενόν ἐστι καὶ ὄφεις καὶ τέρατα θεραπεύειν αὐτόν. ἐπεὶ γὰρ ἕκαστον τῶν δημιουργημάτων ἐπ' ὅ
 ἄπειρον διέστηκε τοῦ δημιουργοῦ, κἀντεῦθεν ἴσον αὐτοῦ ἀπέχει· ἄπειρον γὰρ ἄπειρου μεῖζον οὐκ ἔστιν. εἴ τιμι τῶν κτισμάτων λατρεύοι τις, τῷ αὐτῷ λόγῳ καὶ τοῖς ἄπασιν αὐτὸν ἀνάγκη λατρεύειν. τί δὴ τις ἂν περὶ τῆς τοῦδε τοῦ ἀνθρώπου εἴπαι σοφίας, ὅς γε σοφίσματι ἐν ταῖς τῶν διδασκομένων σχολαῖς γυμνασίας τῆς περὶ λόγους ἔνεκα περιφερομένῳ χρώμενος **10**
V91 ἀποδεικνύει οἷεται οὐδὲν διαφέρειν ἀλλήλων τὰ δημιουργήματα, ἀλλ' ἴσον ἅπαντα καὶ ἐπ' ἄπειρον τῷ γε ἑαυτῶν λόγῳ διεστηκέναι τοῦ κτίσαντος, καὶ ὡς φησιν, ὠφελείας ἔνεκα τῶν ἀκουόντων σπουδαιότερόν τι διαλεγόμενος οἷεται τὸν Πλάτωνα κατὰ τοῦτον μάλιστα τὸν λόγον καὶ ὄφεις δεῖν θεραπεύειν, καθ' ὃν ἕκαστον δημιούργημα ἴσον τοῦ κτίστου διέστηκεν; **15**
 ἀλλὰ δηλονότι ἡ τοιαύτη δόξα οὐ Πλάτωνι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας ἔθει καὶ χρήσει μάχεται, ἡ ἀγγέλους μὲν καὶ τὰ θεῖα πνεύματα καίτοι κτίσματα ὄντα θεραπεύει τε καὶ τιμᾶ, ὄφεις δὲ μισεῖ τε καὶ ἀποστρέφεται ὡς θηρίον αἰσχιστον, τοῦ παντὸς πλήρες καὶ τῆς ἀρχαίας κατὰ τοῦ ἀνθρωπέου γένους ἀπάτης ὑπηρετικόν. ὦν ἔνεκα καὶ προθυμότερον **20**
 ἀπολογησόμεθα πρὸς τὰ κατηγορήματα, ἐπειδὴ οὐ Πλάτωνος μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ ὑπεραπολογησόμεθα τοῦ θεοῦ.
- 2** Φαμέν τοίνυν, ὡς ἡ τῶν κτισμάτων πρὸς τὸν κτίστην σχέσις διχῶς νοεῖσθαι δύναται, ἦτοι γὰρ ὡς πρὸς ἄπειρον ἢ ὡς πρὸς τελεώτατον πάντων καὶ ἔσχατον. καὶ εἴ μὲν ὡς πρὸς ἄπειρον αὐτὰ παραβάλλοις, ἐπ' ἴσης **25**
 πάντα τὰ δημιουργήματα τοῦ κτίστου ἀπέχουσι καὶ εἰς ἄπειρον· εἴ δ' ὡς πρὸς τελεώτερον, ἐπεὶ τὸ τέλος εἶναι οὐ σημαίνει ἀπειρίαν, οὐδὲν κωλύει τῶν δημιουργημάτων ἕτερα ἑτέρων ὁμοιότερά τε καὶ ἐγγύτερα τοῦ θεοῦ εἶναι κατὰ μέτρον καὶ λόγον τῆς φύσεως ἕκαστου καὶ τάξιν. ὡς γὰρ ἔχει φύσεως ἕκαστα, οὕτω μᾶλλον καὶ ἦττον διέστηκε τοῦ πρώτου τε καὶ θεοῦ. **30**
 βεβαιοῦν δὲ τὸν λόγον τοῦτον δόξειεν ἂν καὶ ἡ τοῦ δημιουργοῦ πρὸς τὸ δημιουργούμενον ἀναλογία. οὐ γὰρ ἡ ἀπείρου δυνάμεως ἀπλῶς ἐστὶν ὁ θεός, ταύτη καὶ δημιουργεῖ. ἡ γὰρ ἂν ἄπειρον οὕτω δημιουργήσειεν, οὐ πεπερασμένον. ἀλλ' ἡ ἢ αὐτοῦ δύναμις συμμετρεῖται τῇ φύσει τοῦ δημιουργήματος, οὕτω ποιεῖ παράγων καὶ δημιουργῶν. εἴ δὴ ἕτερον ἑτέρῳ **35**
U91 κτίσματι παραβάλλειν ἐθέλοις πρὸς τὸν δημιουργὸν ἀναφέρων, οὐ τῷ τοῦ ἀπλῶς ἀπείρου λόγῳ πρὸς αὐτὸν ἀνακτέον, ἀλλ' ὡς δημιουργὸν αὐτὸν φαμεν κατὰ δύναμιν σύμμετρον τοῖς δημιουργήμασιν, οὕτω καὶ τὰ διάφορα δημιουργήματα ὀρίζεσθαι νοητέον διαφορᾶ τε καὶ μέτρῳ τῆς σφῶν αὐτῶν φύσεως. ἔστι δ' εἰπεῖν καί, ὡς οὐ τῷ τοῦ ἀπείρου ἀπλῶς λόγῳ, ἀλλὰ τοῖς **40**
 ἑαυτῶν ὄροις ἕτερον ἑτέρου κτίσματος μᾶλλον καὶ ἦττον τοῦ οἰκείου ἀπείρου διέστηκεν δημιουργοῦ.

Cap. VI. Quod non sequitur debere colere serpentes eum, qui secundos et ternos colit deos.

Sed quid deinde? »Cum Plato, inquit, secundos et tertios coleret **6, 1** deos, consequenter etiam serpentes et alia monstra colere debebat. Cum enim quaelibet creatura in infinitum distet a creatore, et ideo aequaliter. **5** Unum enim infinitum non est altero maius. Si una creatura esset adoranda, eadem ratione et alia.« Quid dicam de doctrina huius hominis, qui sophismate, quod exercitationis causa in scholis afferunt, ipse sibi velut demonstratione potissima persuaserit nullam creaturam differre ab altera, **10** sed omnes aequae sua ex parte distare a creatore in infinitum, atque ita studiosius ad hominum utilitatem, ut ipse dicit, disputans Platonem putat ob eam potissimum rationem serpentes etiam colere debuisse, qua quaevis creatura distet a creatore in infinitum? Prorsus haec eius opinio non solum adversus Platonem, verum etiam contra sacrosanctae ecclesiae **15** rationem et usum tendit, quae divinos angelos quamvis creatos veneratur atque observat, serpentes autem odit atque execratur ut bestiam venenatam et ministram veteris in genus humanum fraudis. Quam ob rem eo libentius respondebo, quo dei immortalis non minus quam Platonis causam agam.

Creaturarum ad creatorem respectus bifariam intellegi potest, aut enim **20** ut ad ens infinitum aut ut ad ens ceteris perfectius omnibus ad summum. Quodsi ut ad ens infinitum refers, aequae omnes creaturae distant a creatore in infinitum; sed si ut ad perfectius, quoniam, qua perfectius est, non pro- tendat infiniti rationem, nihil obstat, ne creaturae pro sua varia conditione aliae aliis similiores deo propioresque habeantur. Confirmari haec ratio **25** posse videtur vel creatoris ad creaturam proportione. Non enim, qua simpliciter infinitae potentiae deus est, creat. Sic enim infinitum crearet, non finitum. Sed qua sua potentia commensuratur rei creandae, agit pro- ducendo, ita creator est. Quodsi respectu eius altera creatura cum altera conferenda est, non ratione simpliciter infiniti referendum, sed ut crea- **80** torem commensurate, sic et creaturas varie determinari intellegendum est. Dici enim potest non ratione simpliciter infiniti, sed termini sui creaturam alteram plus altera aut minus distare a suo infinito creatore.

3 cf. Georg. Trap. Comparationes II. 2.

- 3 Ἄλλ' ἐπειδὴ περὶ θεολογικοῦ ζητήματός ἐστιν ὁ λόγος, τὰ ὑπὸ τοῦ θεοῦ καὶ θεολογικωτάτου Θωμᾶ περὶ τούτου λεγόμενα εἰς μέσον ἀκτέον, ἔν' εἰ μὲν καὶ οἱ προειρημένοι λόγοι τῷ κείνου ἀξιώματι βεβαιωθεῖεν, μᾶλλον πείθωσιν, εἰ δὲ μή, παραλελειμμένων ἐκείνων εἰς αὐτὸς μόνος ἀντὶ πάντων ἰσχύη. ἐν οὖν τῷ τετάρτῳ τῶν Ἀποφάσεων, κεφαλαίῳ πέμπτῳ 5 τὰδ' ἐκεῖνος περὶ τούτων φησίν· »ἐν τῇ δημιουργίᾳ οὐχ οὕτως ἔχει, ὡς ὅταν τις ἐκ τοῦ ἀπλῶς μὴ ὄντος ποιῇ τι. τὸ γὰρ ἀπλῶς μὴ ὄν οὐκ ἐστὶ καθ' αὐτὸ τῆς δημιουργίας ὄρος, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς πρὸς αὐτὴν ἔχει. λέγεται γὰρ τι γίνεσθαι ἐκ μὴ ὄντος ὡς μετὰ τὸ μὴ ὄν γινόμενον. ὅθεν ὁ δημιουργὸς οὐ λαμβάνει τὸ μέτρον ἐκ τῆς τοῦ μὴ ὄντος πρὸς τὸ ὄν 10 διαστάσεως, ἀλλ' ἐκ τοῦ αἰτιατοῦ ὄντος. καὶ διὰ τοῦτο οὐ δεῖ τὴν τοῦ δημιουργοῦ δύναμιν ἀνάλογον εἶναι τῇ τοῦ ὄντος πρὸς τὸ μὴ ὄν διαστάσει, ἀλλὰ τῷ δημιουργουμένῳ μόνον, ὅπερ οὐκ ἐστὶν ἄπειρον. ὅθεν οὐδὲ δεῖ ἀπλῶς ἀπείρου δυνάμεως, ἀλλ' ἀπείρου κατὰ τι, δηλονότι ὡς συμμεμετρομένης ὕλη τινὶ ὠρισμένῃ, ὡσπερ καὶ πάντα τὰ φύσει ποιοῦντα καὶ ὕλικῶς. 15 τὸ γὰρ πῦρ οὐκ ἀποτελεῖ τὸ ἑαυτοῦ ἔργον, ἀλλ' ἢ περὶ ὕλην ὠρισμένην, ἐπεὶ περ ὕλική ἐστὶν ἡ αὐτοῦ δύναμις. ἢ ῥητέον μὴ εἶναι διάστασιν ἄπειρον τοῦ ὄντος πρὸς τὸ μὴ ὄν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὄντος ἡμῖν θεωροῦσι, πλὴν εἰ μὴ ἐκεῖνο τὸ ὄν ἄπειρον εἴη, ἐπεὶ τοσοῦτόν τι διίσταται θατέρου τῶν ἀντικειμένων, ὅσον μετέχει θατέρου. ὅθεν οὐδ' εἰς ἄπειρον διέστηκε τοῦ μὴ εἶναι, 20
- V92 εἰ μὴ τὸ εἶναι ἄπειρον ἔχοι, οἷον ὁ θεός. ᾧ ὅσῳ τὰ λοιπὰ τῶν ὄντων εἰσὶν ἐγγυτέρω, τοσοῦτῳ μᾶλλον τοῦ μὴ ὄντος διίστανται, κἂν εἰ ἐκείνη ἢ τοῦ ὄντος πρὸς τὸ μὴ ὄν διάστασις ἄπειρός πως εἴη, τῷ γε τοῦ ἀπλῶς μὴ ὄντος λόγῳ, διὰ τὸ πᾶν ὠρισμένον ἀπὸ τινος ὄντος δεδομένου διάστημα ὑπερβαίνειν. οὐδὲν γὰρ μᾶλλον ἢ τὸ μὴ ὄν διέστηκε τοῦ ὄντος. δυνατὸν 25 γὰρ εἶναι τι διάστημα, θατέρῳ μὲν τῶν ἄκρων ἄπειρον, θατέρῳ δὲ πεπερασμένον, ὡσπερ ὅταν τὸ ἄπειρον παραβάλληται πρὸς πεπερασμένον. εἰ γὰρ μὴ ἢ τοιαύτη διάστασις ἦν πως πεπερασμένη, οὐχ ἦττον ἕτερα ἐτέρων δημιουργημάτων διεστήκει ἂν τοῦ θεοῦ. καὶ αὖ, εἰ μὴ ἦν πως ἄπειρος, ἐνοεῖτ' ἂν τι διεστηκὸς οὐτινοσοῦν δημιουργήματος μᾶλλον ἢ αὐτὸς ὁ θεός. 30 ἢ μέντοι δημιουργία οὐκ ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ διάστημα τοῦτο τῷ τοῦ μὴ ὄντος λόγῳ, ἀλλὰ τῷ τοῦ ὄντος μᾶλλον, ὅπερ καὶ τῆς δημιουργίας ἐστὶν ὄρος.»
- 4 Οὕτως ὁ θεῖος Θωμᾶς τὴν τοῦ δημιουργοῦ θεοῦ δύναμιν μὴ ἀνάλογον εἶναι τῇ τοῦ ὄντος πρὸς τὸ μὴ ὄν διαστάσει, ἀλλὰ τῷ δημιουργουμένῳ 35 πεπερασμένῳ γε ὄντι συμμετρεῖσθαι φησιν, ὡς μὴ δεῖν ἀπείρου δυνάμεως ἀπλῶς πρὸς τὴν τῶν κτισμάτων παραγωγὴν, ἀλλ' ὕλη ὠρισμένην συμμετρομένης. καὶ πρὸς τούτοις μὴ εἶναι διάστασιν ἄπειρον εἰ μὴ τοῦ θεοῦ πρὸς τὸ μὴ ὄν, καὶ τούτου χάριν οὐδὲν ὄν πεπερασμένον τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ διεστηκέναι ἢ τοῦ θεοῦ ἢ τοῦ μὴ ὄντος ἐπ' ἄπειρον. εἰ δέ τινα οὕτως πρὸς 40 ἀλληλα ἔχοιεν, ὡς ἕτερον ἐτέρου τιμιώτερον εἶναι, τοῦτο ἀνάγκη ἐγγύτερον πλησιάζειν τῷ δημιουργῷ καὶ πορρώτερον τοῦ μὴ ὄντος διεστηκέναι. οὔτε μὴν τὸν τῆς δημιουργίας λόγον τῷ μὴ ὄντι μετρεῖσθαι ἢ κρίνεσθαι, ἀλλὰ

Sed quoniam de re theologica agitur, placet imprimis afferre ea, ³ quae a divo Thoma de hac re scripta sunt, ut si praedicta ratio auctoritate illius affirmetur, valeat, sin minus omissis ceteris omnibus unus ipse sufficiat. Verba eius ex quarto Sententiarum, quaestione quinta haec ⁵ sunt: »In creatione non ita est, ut cum aliquis facit ex simpliciter non ente, quia non ens purum non est per se terminus creationis, sed per accidens se habet ad eam. Dicitur enim aliquid fieri ex non ente velut post non ens. Unde creator non habet quantitatem ex distantia non entis ad ens, sed ab ente, quod causatur. Et ideo non oportet, ut potentia ¹⁰ creantis proportionetur distantiae, quae inter ens et non ens est, sed solum ei, quod creatur, quod non est infinitum. Quare non requiritur potentia infinita simpliciter, sed infinita secundum quid, scilicet ut commensurata alicui materiae determinatae, sicut et omnia agentia naturalia et materialia agunt. Ignis enim non producit effectum nisi in materia determinata, ¹⁵ quia virtus eius materialis est. Vel dicendum non esse distantiam infinitam inter ens et non ens ex parte ipsius entis, nisi ens sit infinitum, quoniam tantum aliquid distat ab altero oppositorum, quantum participat altero. Unde non distat in infinitum a non esse, nisi quod esse habet infinitum, scilicet deus. Quo quanto reliqua entia sunt proximiora, tanto magis a ²⁰ non esse distant, quamquam distantia illa inter ens et non ens quodam modo infinita est ex parte non entis simpliciter eo, quod omnem determinatam distantiam ab aliquo ente signato transcendit. Nihil enim magis ab ente distare potest quam non ens. Fit enim, ut aliqua distantia sit infinita ex altera parte et finita ex altera, ut cum finitum cum infinito ²⁵ comparatur. Nisi enim talis distantia esset aliquo modo finita, non minus aliae aliis creaturae distarent a deo, et nisi esset aliquo modo infinita, intellegi posset aliquid magis distare a creatura quacumque quam deus. Creatio vero non respicit hanc distantiam ex parte non entis, sed magis ex parte entis, quod est creationis terminus.«

⁸⁰ Sic divus Thomas creatorem deum non proportionari intervallo infinito non entis ad ens, sed solum ei, quod creatur finitumque est, commensurari et moderari autumat. Itaque non requirit potentiam infinitam simpliciter ad creandum, sed mensuratam materiae determinatae. Ad haec non esse distantiam infinitam nisi inter deum et non ens, et ob eam rem ⁸⁵ nullum ens finitum distare sua quidem ex parte in infinitum vel a deo vel a non ente. Quodsi quae ita se habent, ut alterum sit praestantius altero, id, quod praestat, propius ad deum accedere et longius discedere a non ente. Nec vero creationis rationem metiri ac statui ex non ente,

---

16 ἦ correxi ἦ V

---

6 Thom. Aq. In IV. Sent. Petr. Lomb. dist. 5. quaest. 1. art. 3.
Mohler, Kardinal Bessarion. II.

μᾶλλον τῷ ὄντι, ὃ καὶ τῆς δημιουργίας ἐστὶν ὄρος, ὡς ἂν δηλονότι μήτις τὸν θεὸν ταύτῃ δημιουργὸν εἶναι νομίσειεν, ἢ ἀπλῶς ἀπείρου ἐστὶ δυνάμεως. οἷς ἐπεταὶ τὸ τὰ δημιουργήματα τρόπον τινὰ ἐπ' ἀπειρον διεστηκέναι. ὅπερ καὶ Αὐγουστῖνος ὁ ἱερὸς ἐπιβεβαιούμενος· »δύο, φησὶ πρὸς τὸν θεόν, 5 ἐδημιούργησας δέσποτα, τὸ μὲν ἐγγὺς τοῦ μηδέν,« τὴν πάντῃ δηλαδὴ ἀμορφον ὕλην, »τὸ δ' ἐγγὺς σαυτοῦ,« τὴν ἀγγελικὴν δηλονότι φύσιν. πλείστας δὲ καὶ ἄλλων φυσιολόγων περὶ τούτων γνώμας ἐστὶν εἰς μέσον παραγαγεῖν· ἀντὶ πάντων μέντοι ἢ τοῦ θείου Θωμᾶ ἀρκείτω περὶ τούτου κρίσις, θεολογικωτάτου ἀνδρὸς ἅμα καὶ σοφωτάτου, ὡς καὶ τὸ προκείμενον δεῖξαι 10 καὶ τὸν κατήγορον ἀποφῆναι σοφίσματι πεποιθότα ἀλόγως ἐπιχειρῆσαι, μὴ ἤττον ἀγγέλους ἢ ἄφεις τὸν Πλάτωνα δεῖν θεραπεύειν, ὃ δὴ καὶ ἡμῖν πᾶσι τοῖς ὀρθοδόξοις προφέροι ἂν διὰ τὸ μήτε κρίνειν λόγους μήτε διαιρεῖν ὅλως εἰδέναι καὶ πάντων τῶν τοιούτων ἔχειν ἀπείρωσ.

Κεφ. ζ' "Ὅτι οὐ μόνον Πλάτων, ἀλλὰ καὶ Ἀριστοτέλης δαίμονας θερα- 15 πεύειν ᾤοντο, οὐ κακοποιούς μέντοι, ἀλλ' ἀγαθοποιούς.

7 "Ὁ δὲ καὶ ἄλλο ἐπιφέρει ἔγκλημα Πλάτωνι, δαίμονας αὐτὸν τεθερα- πευκέναι λέγων. ὅπερ ἡμεῖς κοινὸν πᾶσι τοῖς ἐθνικοῖς λεγομένοις ὁμολογοῦμεν ἔγκλημα ὑπάρχειν, οὐδὲ Ἀριστοτέλη αὐτὸν ταύτης ἀπολύοντες τῆς αἰτίας. πεπιστεύκασι γὰρ δαίμονας εἶναι καὶ θεραπεύειν αὐτοὺς δίκαιον ἔκρι- 20 νον, οὐ μέντοι γε τοιούτους, οἷους ὁ ἐναντίος νομίζει. οὗτος μὲν γὰρ ἐκείνους μόνους ἔγνω δαίμονας, οὓς ἐκ τοῦ διαβάλλειν πρὸς ἀλλήλους τοὺς ἀνθρώπους ὀνομάζομεν διαβόλους. οἱ δὲ οὐ τούτους ἐσέβοντο, ἀλλὰ τινὰς ἀστερίους φύσεις, τῶν μὲν θεῶν ἤττους, τῶν δ' ἀνθρώπων βελτίους, ὧν συνεργεῖα τὸ γένος ἀνθρώπων ἀνάγεται πρὸς θεὸν καὶ τῷ κοινῷ ἐκείνῳ 25 καὶ πάντων ἀρχοντι θεῷ διαλλάττεται ὡς τινῶν μέσων καὶ διαλλακτῶν μεταξὺ τοῦ θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων ὄντων. τὸν δ' Ἐωσφόρον ἐκεῖνον, τὸν οἰκεία αὐτοῦ γνώμη τοῦ οὐρανοῦ εἰς γῆν ἐκπεσόντα μετὰ πάντων τῶν ὑπ' αὐτόν, ἐβδελύττοντο κάκεῖνοι καὶ ἀπεστρέφοντο ὑφ' Ὀμήρου τοῦ ἑαυτῶν θεολόγου διδαχθέντες, ὃς εἴτε ἰδίας φύσεως ἐπιβολῇ εἴτε τοῖς Μωσέως 80 τοῦ προφήτου λόγοις ὠφελήθει καὶ αὐτὸς ἔπεσι τὴν τοῦ Ἐωσφόρου πτώσιν V 98 διέγραψεν ἐν τῷ τ' τῆς Ἰλιάδος, "Ἄτην αὐτὸν ὀνομάσας. πλανᾶται τοίνυν κἀνταῦθα ὁ ἐναντίος τῇ τοῦ ὀνόματος ὁμωνυμία, ὡς κἀν πολλοῖς ἄλλοις τοῦ ὀρθοῦ ἐκτρεπόμενος.

Κεφ. η' "Ὅτι οὐ Πλάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ Ἀριστοτέλης παρὰ τῶν ποιη- 85 τῶν ἔνια παρελήφασιν.

8,1 Τί δὲ περὶ τῆς καθ' ὅλου φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος; »πᾶσα, φησὶν, ἀπὸ τῶν ποιητῶν εἰληπται καὶ μηδὲν ὅλως τῆς ποιητικῆς τε καὶ μυθικῆς

5 Aug. Conf. XII. 7. | 82 cf. Homeri Ilias T 136. | 87 cf. Georg Trar. Comparationes II. 2.